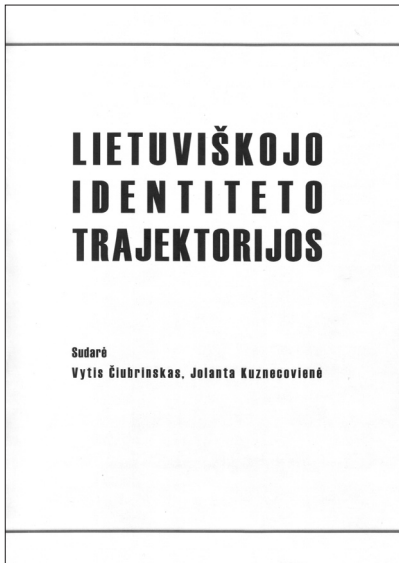

Vida Savoniakaitė

Lietuviškojo identiteto trajektorijos

Vytis Čiubrinskas, Jolanta Kuznecovienė (sud.),
Lietuviškojo identiteto trajektorijos, Kaunas: Vytauto
 Didžiojo universitetas, 2008.

Humanitarinių ir socialinių mokslų atstovai atverčia vis naujus puslapius apie lietuviškąją tapatybę. Neseniai išleista Vyčio Čiubrinsko ir Jolantos Kuznecovienės sudaryta knyga (recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys) *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*, kurioje, autorių žodžiais, „tarpdisciplininių – socioantropologinių ir sociologinių tyrimų pagrindu bandoma pažvelgti į šiuo-

laikinio lietuviškumo kaip sociokultūrinio identiteto raiškos konfigūracijų įvairovę, siekiant išryškinti modalinius identifikavimosi parametrus ir nužymėti šiandieninio globalizuoto lietuvių tautinio identiteto kaitos ypatybes“ (p. 5). Šis darbas yra 2005–2006 m. Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro kartu su Socialinių tyrimų institutu vykdyto mokslinių tyrimų projekto rezultatas. Projektą finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.

V. Čiubrinskas apibrėžia *identitetą* kaip platesnės reikšmės sąvoką negu *tapatybė/tapatumas*. *Tapatybė*, nepaisant to, vadinama sinonimu. Identitetas suprantamas ne tik kaip *tapatinimasis*, bet gretinamas su terminu *skirtumas* bei su sąvoka *kitoniškumas*. *Kitoniškumas* (socialinis-kultūrinis tapatinimosi aspektas) laikomas esminiu identiteto tyrimuose. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos* „jungia įvairiausius tautiškumo kaip tapatinimosi su (lietuvių / Lietuvos) tauta aspektus“ (p. 8). Akcentuojama, kad lietuvių tautinio identifikavimosi problemos yra aktualios „globalių transmigracinių ir transnacionalinių procesų išraižytame pasaulyje“. Tiriamas pilietiškumas. Skatinama naujai pažvelgti į *lietuviškumo* kismą. Teoriniais svarstymais, empirinių duomenų tyrimais

nagrinėjama tapatybė, kas ją įtakoja, kaip ji pasirenkama ir t.t., akcentuojami, kuriami tapatybės modeliai.

Studiją sudaro keturios dalys. Pirmojoje V. Čiubrinskas ir Darius Daukšas formuluoja teorines tautinio identiteto tyrimo problemas ir metodologiją, Meilutė Taljūnaitė apžvelgia Lietuvoje atliktus sociologinius tyrimus (iki 2005 m.). Antrojoje dalyje Jolanta Kuznecovienė pristato kompleksinių tyrimų pagrindu sudarytą *modalinis lietuviškumą*, jo bruožų konfigūracijas, tipus, lietuviškąjį bendruomeniškumą, *lietuviškumo* praradimo ribas. Trečiojoje dalyje pristatyta laiko ir erdvės, pastovumo ir kaitos parametrų įtaka tautinio identiteto konstravime. Irena Šutinienė nagrinėja „socialiai atsimenamą praeitį“, V. Čiubrinskas – transmigracines erdves. Ketvirtojoje dalyje I. Šutinienė tiria šiuolaikinius „tautinio ir individualaus identiteto kontūrus“. Leonidas Donskis pateikia asmenines pastabas apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. Knygos struktūra aiški, apimanti platų šiuolaikiškų problemų ratą. Dėmesys kreipiamas nuo individualaus prie visuotino, nuo atminties iki šių dienų realių, nuo lokalaus iki globalaus.

Autoriai pateikia XX a. antrojoje pusėje plačiai pasaulyje paplitusių Fredriko Bartheo identiteto ribų sampratų interpretacijas. V. Čiubrinsko teigimu, identitetas yra nuolatinis ribų braižymas apsiribojant ir kartu atsiribojant per tam tikrus identifikavimosi žymenis, matmenis, simbolius – mentaliteto, laikysenos ir jausenos klodus. Identitetą (identifikacijas) galime suprasti kaip platų socialinį darinį, kuris apima: savimonę – savęs apribojimą ir riboženklis, kuriuos

mums braižo kiti; asmeninius ir tarpasmeninius susisaistymus kito/kitokio atžvilgiu; santykinai stabilias bendrumo, priklausymo grupei mąstysenas; nuolatinį saistymosi ir atsiribojimo konstravimo procesą (p. 13–14). Tapatybės ribų problemos yra svarbios mažumoms ir silpnoms grupėms (Eriksen 2002:112). Domimasi įvairiais aspektais „nuo identiteto kaip savimonės“ iki „identiteto kaip veiklos“. Kalbama apie identiteto politiką. Nuosekliai atskleisti asmeninio, institucinio, identiteto procesualumo, paveldimo, kolektyvinio, tautinio identiteto tyrimų diskursai. Nagrinėjami Manuelio Castellso, Thomaso Hyllando Erikseno, Jonathano Friedmano, Ernesto Gellnerio, Cliffordo Geertzo, Anthony Giddenso, kitų įvairių šalių teoretikų požiūriai. Autorius daro išvadą, kad šiuolaikinėje socialinėje teorijoje ir sociokultūrinėje antropologijoje pripažintomis F. Bartheo, T. H. Erikseno, C. Geertzo, J. Friedmano teorinėmis pozicijomis, būtent antropologine ir sociologine metodologija besiremiantis tyrimas leidžia įvairiapusiškai nagrinėti lietuviškąjį identitetą (p. 23) ir atsakyti į iškeltą klausimą, ką reikia būti lietuviu ir lietuviais. Siaurai diskutuojama apie lietuviškojo identiteto trajektorijas Lietuvos mokslo diskursuose. Apie lietuviškąjį identitetą jau kalbėjo Jonas Basanavičius, o antropologinėse išvalgose daugeliu atvejų visiškai neaptariami ir neminimi Lietuvos mokslo istorijoje gerai žinomi tyrimai, metodai, metodologijos.

Darbe atskleistas tarpdisciplininis požiūris. D. Daukšas ir V. Čiubrinskas nori parodyti, ką antropologija gali pasakyti daugiau negu kiti socialiniai ir humanitariniai moks-

lai apie etniškumą ir nacionalizmą. Pabrėžiama antropologijos metodų (etnografinių lauko tyrimų, autorių žodžiais, dalyvaujamoju stebėjimu, paremtu ilgalaikiu mokslininko išiliejimu į tiriamąją bendruomenę) ir tarpdisciplininio tyrimo svarba. Tiesa, D. Daukšas šių aspektų plačiau nenagrinėja, jis pateikia apmąstyta etniškumo ir nacionalizmo teorinių sampratų kaip kultūros sistemos ir kaip socialinio fenomeno apžvalgą. M. Taljūnaitė išskiria būdingiausias lietuvių tautinio tapatumo tyrimų kryptis ir įvairialypę tautinio tapatumo sampratą sociologiniuose tyrimuose Lietuvoje. Tyrimuose derinti socialinėje antropologijoje gerai žinomas metodas pažinti tiriamuosius „iš vidaus“ ir sociologiniai teoriniai konstruktai. Modalinius lietuviškumo parametrus išsamiai tiria J. Kuznecovienė. Ji įvardija dominuojančius lietuvių tautinės tapatybės bruožus, nustato jų derinius-konfigūracijas, išveda tautinio identiteto tipus. Taikyti kokybiniai ir kiekybiniai metodai – pusiau struktūruoti interviu ir „anketinė apklausa“. Socialinių tyrimų institutas atliko kiekybinius tyrimus, jų apklausą koordinavo Arvydas V. Matulionis, teorinį apklausos modelį parengė M. Taljūnaitė. Lietuvių tautinio identiteto bruožus ir tipus iš esmės panašiai nusako tiek kiekybinio tyrimo, tiek ir interviu metu gauti duomenys. J. Kuznecovienės tyrimų rezultatais, du trečdaliai lietuviams save vadinančių Lietuvos gyventojų tautinę tapatybę konstruoja naudodami pilietinius ir kilmės/inkultūracinius bruožus, daugiau reikšmės teikdami pilietiniams. Tautinis tapatinimasis vyksta per inkultūracijos bei emocinių moralinių

tautinės tapatybės bruožų sureikšminimą. Pilietiškumu „grindžiamas lietuviškumas nėra pripažįstamas ir atvirumas *kitam* vargu ar gali būti konstruojamas kaip lietuviškojo identiteto bruožas“ (p. 107).

Autoriai nagrinėja istorinę diskusiją. Biografiniai pasakojimai, kolektyvinė atmintis, tautos istorijos interpretacijos, naratyvai ir žmonių sukurtos simbolinės struktūros įtakoja lietuvių tautinę tapatybę. I. Šutinienė įtikina kad, tautinė tapatybė yra svarbi naracijose, kai kalbame apie Lietuvos praeitį (p. 115–116). Pastebimos tradicinių mitų irimo ir kaitos tendencijos. Tapatybes įtakoja simbolinio istorinio kraštovaizdžio vietos. Žmonės savo tapatybes kuria ir pasirenka pačiuose įvairiausiuose gyvenimo vingiuose. V. Čiubrinsko žodžiais, diasporos lietuviškumas apibrėžiamas „kaip tautinio (nacionalinio) identiteto modelis, perkeltas į svetimą žemę ir repatriantų gražintas atgal“ (p. 135). Respondentų naracijomis, *focus grupės* tyrimo duomenimis apčiuopta tai, su kokiais iššūkiais „moralinių imperatyvų ir kultūros politikos prasme“ susiduria atgal atvežti repatriantų identitetai. Skvarbiai atskleistas žmonių jausmus jungiantis noras – *būti naudingiems savo kraštui*.

Globalizacijos kontekstuose identiteto kismas įvairialypis, įvairiapusis, dažnai savaime suprantamas ar neišvengiamas begalinėje migracijoje, informacijos, kapitalo srautuose ir tinkluose. Kalbama apie „gręšiančius identitetus“ ir išliekančias simbolines dimensijas (Gingrich&Banks 2006; 17–20). Identitetai gali būti lankstūs ir prisitaikantys. Siekiama pastebėti lokalų išskirtinumą, reiškinių interpretacijas, išliekančius savitus

identiteto bruožus, identiteto išlaikymo, suvokimo kelius. I. Šutinienė teigia, kad tiek homogeniškuose, tiek daugiakultūriškuose Lietuvos kontekstuose vyrauja etninė-prigimtinė lietuvių identiteto samprata (p. 171). Iš tikrųjų, tiriamų žmonių tarpe visada būna išskirtinų intelektualių individų, kurie turi platesnę požiūrį į tapatybę. Atviresniam žvilgsniui greičiausiai neprieštarautų ir uždariau gyvenantys, mažiau pasaulio matę ar žinių turintys kitais rūpesčiais persisėmę Lietuvos piliečiai. Tolerancija stebino ir nustebina ne vienas mažų Lietuvos miestelių šviesuolis. Sutikime, apie šalį ir tautą sprendžiama iš vardų ir pasiekimų, kurie tautoms tampa savęs identifikavimosi, savivokos dalimis, globaliame pasaulyje iš-

siskiriančiais ženklais. L. Donskio žodžiais, etniniai „lietuviai neturi vieno vienintelio kelio į lietuviybę ar visuotinai galiojančio jos atpažinimo principo. Lietuviai skiriasi savo politinėmis pažiūromis, jie labai skirtingai vertina istoriją ir neseną praeitį. Priežastys iš dalies glūdi etniniame nacionalizme, kuris mūsųose, deja, vis ima viršų prieš pilietinį nacionalizmą ir patriotizmą“ (p. 174). Puikus tolerantiškas L. Donskio diskursas, ką reiškia būti lietuviu. Autorius XXI a. Lietuvai pristato Czesławo Miłoszo tapatybės modelį, paremtą atsidavimu savo kultūrai, atviru mąstymu, jautrumu kitoms tautoms bei kultūroms. Baigdamą noriu pasidžiaugti nauja knyga apie lietuvių identitetą, plačiu autorių žvilgsniu ir gilia mintimi.

LITERATŪRA

Eriksen, Thomas Hylland. 2002. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

Gingrich, Andre & Banks, Marcus. 2006. Introduction, Gingrich Andre & Banks Marcus (ed.), *Neo-nationalism in Europe & Beyond*. New York, Oxford: Beghahm Books.: 1–26.

Gaura: 2010 02 22

Pateikta spaudai: 2010 11 08